

mrežo eksaktno perspektivičnih načel vklenjene umetnosti ni bilo pota k ljudski, ki je hirala kot odmirajoča panoga narodne kulture v senci »visoke« umetnosti. Razkroj teh oblik je bil nujen, če se je hotel razvezati zopet prirodni jezik umetnostnega izraza: po ekspresionizmu in kubizmu smo našli pot zopet k »novi stvarnosti«, k podlagam lastnega izraza. Stara resnica je, da se ekstremi dotikajo. Picasso je pokazal, da je samo korak od njegovega kubizma v klasicizem; da velja to za klasicizem in realizem, je pa nazorno dokazala zgodovina klasicizma in postanka romantike. To je zaslutil prav dobro tudi v knjižnem ustvarjanju R. Ložar v vzpodbudnem člančiču »Prevodi iz Horacija in naš poetični jezik«*), ki mi je prišel pred oči, ko sem končaval svoj sestavek. Zame je jasno: Brez ekspresionizma in kubizma smo lahko najboljši, najodličnejši slikarji, do sodobnega izraza v umetnosti, do nove vsebine, po kateri žejajo cele države in narodi, ni pota mimo njih. Umetnostna forma je sugestija, veliki umetnik pa tvorec magičnih formul, po katerih nas začara, da mu sledimo. Ljudska kakor primitivna umetnost ni nikdar iluzionistična, ampak predvsem magična, očarljiva. Kubizem in ekspresionizem sta nam vrnila magično umetnostno formo, tu izraženo v sugestivnih ekspresivnih črtah, tam v barvah. Vsi naši sodobni izobrazbi, naj bo upodablajoča, zvočna ali jezična, je danes predstavljena magična ravnina novejših francoskih slikarskih umetnosti, ki jo je tako dobro pokazala belgrajska razstava.

Ne gre za to, da posnemate, kar ste videli, ampak da spoznate!

ANTON BREZNIK

JEZIK NAŠIH PRIPOVEDNIKOV

10. Meško.

Cankarjev jezikovni preobrat je vplival na vse pisatelje, ne le na mlajše, ki so nastopili za Cankarjem (Ivo Šorli, Al. Kraigher, Cv. Golar i. dr.), ampak tudi na nekatere starejše, ki so pisali že pred njim (Meško, Govekar). Pisatelji so spremembo v jeziku hitro opazili in so šli, nekateri zavestno, drugi morda nezavestno, za novo smerjo. Kakor so bili v letih 1870—1890 vsi pisatelji pod vplivom Levstikovega in Jurčičevega jezika, tako so gledali zdaj vsi na Cankarja, dasi ni nobeden na drobno proučil njegovega jezika in ni nihče videl vseh njegovih reform, ki jih je izvršil. V tej struji se je kmalu znašel tudi Meško, ki je bil doslej privrženec stare jezikovne šole, odvisen v glavnem od Govekarja.

*) Čas, XXX. (1935/36), str. 289—302, posebno odstavka »Antika in klasika kot današnji situaciji« in »Kaj pravi sodobna slovenska pesem?«

Meško se je takoj ob svojem nastopu naslonil na jezik knjige, na tedanji pripovedni in časnikarski jezik. Pisati je začel v času, ko je bil Govekar na vrhu svoje slave; od njega je jemal ne le posamezne besede, ampak se je navzel povsem duha njegovega jezika.

Govekar je pisal veliko bolj romantičen jezik kakor dotedanji romantiki. Realisti (Kersnik, Detela) so pripovedni jezik približali govoru onih slojev, ki so jih v povestih opisovali, Govekar pa ga je zopet odmaknil od življenja. Na njegov jezik so najbolj vplivali člankarji in dopisniki Slov. Naroda. Govekar ni izvršil v jeziku nobene reforme, dasi se je štel za reformatorja tudi v oblikah, kakor sam večkrat poudarja v pismih, ki jih je pisal Ivanu Cankarju. »Ideje, katere zastopava v naši literaturi, so svobodne, revolucionarne. Takisto sva po oblikah reformatorja« (Ivana Cankarja Zbrani spisi, II. zv. XVI). In dalje: »To pa veš, da sem bil in sem vedno z dušo in telesom naprednjak in revolucionar v naši literaturi« (r. t. XVIII, pisma iz l. 1897). Vkljub svojemu revolucionarstvu jezika ni spreminjal, razen v tem, da je preproste besede nižjih slojev polagal na jezik višjih; njegov jezik se ne ujema z njegovo naturalistično snovjo. V pripovedno prozo je prinesel mnogo mednarodnih fraz, ki se prepisujejo iz časnika v časnik. Proti naturalizmu je grešil tudi v tem, da je pokladal ne le izobražencem, ampak tudi preprostim ljudem na jezik neznane slovanske izraze, ki jih je sproti uvajal Slov. Narod, ali pa jih je sam na novo jemal zlasti iz srbskohrvatskih povesti in časnikov. Doslej je pri romantičnih in poučnih pisateljih časnikarski jezik vplival na njihovo umetnostno prozo, pri Govekarju pa se je zgodilo narobe: iz njegovih povesti so šli novi izrazi v Slov. Narod, uporabljal jih je Malovrh. Jezik, ki ga je pisal Govekar v teh in naslednjih letih, pogosto ni jezik povprečnega izobraženca, ampak jezik besednega ljubitelja, ki mu je do tega, da seznanja bralce z novimi slovanskimi izrazi. Delal je to pogosto zavestno, ker govori v svojih povestih večkrat o slovanski vzajemnosti. V starejših letih (po l. 1920, povesti Svitanje, Olga itd.) je pod mogočnim vplivom Cankarjeve reforme opustil idealizirani jezik in se poprijel živih besed in stavčnih oblik.

Mladi Meško je prepojen z duhom Govekarjevega jezika in sloga. Pisal je jezik, kakor ga je našel pri Govekarju in drugih tedanjih pisateljih in časnikarjih; včasih je posegel tudi po raznih slovanskih slovarjih. Uvajal je na novo češke, ruske, zlasti pa srbskohrvatske besede in rečenice. Iz češčine je vzel n. pr. zlovesten (Kam plovemo?), široširen, lunojasen (Slike in povesti, Knezova knjižnica 1898), iz ruščine zlovešč (Kam plovemo, LZ 1897, 655, kar pomeni isto kar češ. zlovesten, t. j. kar zlo naznanja). Take izraze polaga celo kmetom na jezik, n. pr. »Vrti se (muha) krog mene kakor zlovestna znanivka (pleonazem!) črne nesreče« (govori vzhodnoštajerski kmet Miha, Knezova knjižnica r. t. 14). Popoln vpliv na Meška je imel Govekar le toliko časa, dokler je bil še v bogoslovju in je v svoji tesni semeniški

sobici nabiral snov in jezik za svoje povesti. Ko je l. 1898. stopil v življenje, je jezik postal že realnejši, pisatelj ni uvajal več novih slovanskih in romanskih izrazov, vendar pa je jezik v splošnem še vedno jezik literatov, ki iščejo izrazov po časopisih in ne v živih virih, v resničnem govoru preprostega in izobraženega človeka. Edino, kar ga loči od njih, so lepe vzhodnoštajerske besede, ki jih je pisal v teh letih. Tu so prvič včlenjene v umetnostno prozo številne panonske jezikovne posebnosti, ki smo jih dotlej poznali le iz starih Danjkovih knjig in Cafovih slovarskih zapisov. Zahodnoslovenski izobraženec je prvič bral nekatere čudovito lepe izraze kakor: prodec (pesek), tenja (senca), navoliti se (naveličati se), navešati (obešati), razsohast (vilast), n. pr. razsohasta veja, zbočki (po strani) itd. (Kam plovemo?). Za nekatere izraze nam v zahodnih narečjih sploh manjka poznamenovanj, n. pr. praženek (der Krapfen), otavek (druga otava), svastična, platiti, v zvezi Bog plati itd. (Slike in povesti v Knezovi knjižnici). Velika škoda za pismeni jezik je bila, da je začel take izraze opuščati, ko se je po l. 1900 nagnil k simbolizmu in opustil realističen opis.

Izmed ostalih pisateljev moramo omeniti še Tavčarja. Od njega ima poleg posameznih besed zlasti besedni red v stavku. Po njegovem zgledu postavlja besede v stavku n. pr. Nekoč pa je v mojega bornega življenja temno noč spet posijala nova luč (Slike in povesti 1899, 76). Ali: Da si me ravno ti pehnila v bolesti brezbrežno morje, v obupa globoki prepad (80) itd.

Naraščajoči vpliv Cankarjeve reforme je tudi Meška obrnil v novo smer. Izprva so vplivali nanj samo posamezni njegovi izrazi (dokaz za to je raba besede valuta, ki jo najdemo samo pri Cankarju, n. pr. vejevje se razpenja v mogočnih valutah nad njim, Ob tihih večerih 1904, 285). V povesti Na Poljani pa je že zmagala njegova reforma v celoti. Tu ne piše več časnikarskega in mrtvega knjižnega jezika, beseda in stavčna oblika je ljudska in živa; škoda je le, da je naslonjena samo na pismeno zahodno narečje. Mehki značaj Meškov še ni takoj pripustil, da bi se bil popolnoma predal Cankarjevemu zgledu, nekaj let mu je bil še pred očmi Levstikov vzor starejše slovenščine, pozneje pa se je oprostil tudi tega vpliva in je pisal živo, ljudsko slovenščino v živi stavčni obliki. Kdor hoče videti njegov velikanski napredek v jeziku in slogu, naj vzame v roko povest Kam plovemo v LZ 1897 in jo primerja z novim, predelanim natisom iz l. 1927. Tako primerjanje bi bilo poučno za vsakogar, kdor hoče napraviti dobro jezikovno in stilistično vajo.

Zdaj je Meško spoznal, da se z domačimi živimi izrazi več pove kot s srbskohrvatskimi, češkimi, ruskimi in podobnimi časnikarskimi izrazi, ki niso splošno v rabi in jih povprečen človek ne razume. Ni nam mogoče naštetih vseh sprememb, ker jih je nad petdeset in kažejo, kako se je sedanji umetnostni jezik približal živemu ljud-

skemu govoru. Videl je tudi, da pomen nič ne trpi, če rabi domače izraze namesto mednarodnih romanskih tujk, ki jih je naš naturalizem uvedel v pripovedni jezik. Tu je Meško neusmiljeno črtal vsako impertinenco, perfidnost, kaotičnost, konfuznost in vse mnogoštevilne tujke in jih zamenjal z lepimi domačimi izrazi.

FRANC TERSEGLAV

MAKSIM GORKI

(Rojen 1869 v Nižnjem Novgorodu, umrl 1936 v Moskvi)

Maksim Gorki, prav za prav Alekszej Maksimovič Pješkov, ki ga slavijo kot največji umetniški genij, ki ga je rodil marksizem, je v resnici bil po svojem bistvu isti široki, za brezpogojno resnico stremeči in božje pravde iščoči ruski človek, čigar srce bije za vse ponižane in razžaljene, kakor so bili Dostojevski, Lev Tolstoj, Čehov, Bunin in drugi, ki so bili po svojem nazoru o vesoljstvu in socialnih odnošajih družbe pravo nasprotje sodobnim socialističnim teorijam. Največja ruska enciklopedija iz začetka našega stoletja pravi, da je Gorki bil rojen l. 1869 v Nižnjem Novgorodu (ki se danes imenuje po njem Gorki) »v zelo buržuaznem okolju; njegov oče je bil upravnik velikega rekoplovnega podjetja, njegova mati pa je bila hči bogatega trgovca.«* Vendar pa vemo iz prvih dveh desetletij njegovega še danes v veliko skrivnost zavitega življenja, ko je živel kot pravi bosak in potepuh, da je njegov oče moral propasti, — ako je namreč res, kar enciklopedija pravi — zakaj v tem času je bil mizar in tapetnik. »Razredni« izvor Gorkega pa vsaj za nas, ki duha in individui stavimo višje od socioloških zakonov, ni tako odločilnega pomena, da bi iz dejstva, ali je bil pisatelj pravega proletarskega ali maloburžijskega izvora, izvajali kakšne zaključke oziroma jim pripisovali izključno važnost. Stari oče Gorkega je bil burlak, vlačilec bark na Volgi, to je od usode na najtežjo roboto obsojen mužik, stara mati, babuška, pa je s pripovedovanjem pravljic prva zbudila njegov čudoviti umetniški talent, ki je mejil na pravi artizem. To je bilo Gorkemu prirojeno, vse drugo pa zgodovinska vloga, ki je seveda bila izraz vso rusko ljudsko bedo do dna duše čutečega misleca-poeta. Ker pa ruskega naroda, kakor je Masaryk prav poudaril, ne oblikujejo znanstvenofilozofski misleci, ampak umetniki-pisatelji, je iz dela Gorkega zrastle veliko socialno poslanstvo, kakršno niti velikanu Tolstemu ni bilo namenjeno, zakaj pogled tega barina, gospoda, ki je poznal rusko ljudstvo prav tako globoko ko Gorki, je bil obrnjen v metafizično, religiozno in religioznoetično stran bitja, dočim je Gorki, ki je Tolstega naravnost oboževal, ostal vseskozi na zemlji in je zato preprostega ruskega človeka, ki je največji, prvobiten realist v dobrem in slabem pomenu, namah privlekel nase in na svoje delo. Fjodor Mihajlovič

* Tako trdi znani pisatelj Ivan Bunin v »Les nouvelles littéraires«: »Mes rencontres avec Gorki«, 1936, No. 715.